

УДК 343.979

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.39>**Сергій Саблук,**

докт. юрид. наук,

провідний науковий співробітник

Науково-дослідного інституту публічного права

КОНТРОЛЬ ЗА ЗЛОЧИННІСТЮ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ 1930-Х РОКІВ

У статті наголошено, що протягом 1930-х років контроль за злочинністю здійснювався в умовах нехтування демократичними принципами права, зокрема такими як презумпція невинності, змагальний характер судочинства, критерій повної доведеності. Це деформувало правову свідомість громадян, частина з яких надавала перевагу доносам, публічному засудженню заарештованих, відмові від родинних зв'язків, щоб самим не потрапити до репресивних органів.

З'ясовано, що в період 1930-х років в умовах поширення репресивної політики результати проведених масових операцій проти карних злочинців довели неможливість викоринити злочинні прояви у вигляді пограбувань, збройних нападів, крадіжок, хуліганства тощо шляхом здійснення масових арештів і подальших страт тих, кого підозрювали в належності до злочинного світу. Ігнорування ознак злочинності як соціального явища призвело до нерационального використання ресурсів держави, скорочення сукупного її потенціалу та деформацій правосвідомості громадян, а також до зниження обороноздатності країни.

Зроблено висновок, що середину 1930-х років у сучасній історичній та історико-правовій літературі не дарма називають періодом «великого терору», а не «боротьбою зі злочинністю», як це було притаманно радянській історіографії, котра в масовості репресій не бачила суцільного порушення природного права людини на життя. Саме тоді набули широкого застосування невмотивовані політичні репресії, нищення українців шляхом тотального голоду в 1932–1933 рр., позбавлення ні в чому не повинних людей волі, примусові депортації, обмеження свободи пересування, неможливість реалізації декларованих Конституцією СРСР 1936 р. та Конституцією УРСР 1937 р. законних прав громадян. Злочинцем себе виявила сама держава, її командно-адміністративний апарат, компартійна верхівка та її численна кількість простих громадян, які безпідставними доносами намагалися забезпечити собі лояльне ставлення з боку тоталітарної системи, щоправда, їхні аморальні дії, як показала кримінальна та процесуальна практика, не давали жодного шансу на порятунок.

Ключові слова: виправно-трудоий кодекс, шпигунство, контрреволюційні злочини, контроль за злочинністю, арешт.

Постановка проблеми. Репресивна політика більшовицького режиму кінця 1920-х–1930-х років передбачала організацію контролю за злочинністю на основі штучного формування образу «ворогів» і «злочинців». При цьому до категорії злочинців могли бути зараховані представники цілих соціальних груп або ж громадяни, які критично ставилися до дій владних органів. Із цього приводу у травні 1928 р. влаштовано показовий судовий процес над групою російських і німецьких інженерів із м. Шахти на Донбасі. Пізніше подібні судові процеси стали одним із засобів розгортання масових репресій. При цьому каяття обвинувачених стало одним із обов'язкових аспектів подібних заходів. У формі публічного каяття «ворог народу» мав визнати свої «зловісні наміри».

Мета статті – з'ясувати результати проведення масових операцій проти карних злочинців в умовах поширення репресивної політики.

Виклад основного матеріалу. Як відмічає М.В. Лазарович, цілеспрямована боротьба проти української національної інтелігенції, насамперед тієї її частини, яка брала активну участь у національно-визвольних змаганнях 1917–1921 років та українізації, видатних діячів науки й культури розпочалася вже наприкінці 1920-х років. Її першими наслідками стали викриття згаданого вже «національного ухилу» в КП(б)У, розгром міфічних «Українського національного центру», «Блоку українських націоналістичних партій», «Всеукраїнського боротьбистського центру» тощо. Застосовуючи фізичний і психологічний терор, ОДПУ, а згодом Голо-

вне управління державної безпеки НКВС змушували свої жертви визнавати членство в цих сфабрикованих «таємних антирадянських організаціях» на показових судових процесах [1, с. 487].

Органи НКВС широко використовували систему позасудових репресій: притягували до кримінальної відповідальності раніше засуджених до позбавлення волі осіб на підставі агентурної інформації та довідок про колишню судимість. У таких умовах в установах виконання покарань формувалися організовані злочинні групи, які спрямовували свою діяльність на посилення влади серед ув'язнених. Цьому сприяла слабка комплектація кадрами виправно-трудо-вих установ, оскільки охорона й деяка частина адміністративного апарату набиралася з числа ув'язнених. Злочинці, які перебували на верхніх ланках ієрархічної системи, намагалися висунути й висували «своїх людей» на ці посади з метою затвердження своїх «законів», експлуатації інших ув'язнених. У виправно-трудо-вих таборах того часу було широко розповсюджене вимагання, грабежі, розбійні напади, які скоювалися «авторитетами» щодо «фраєрів» [2, с. 322]. Справа в тому, що вже з 1935 р. було скасовано поділ в'язнів за ступенем соціальної небезпечності. Вони розрізнялися лише за ознаками статі й поділялися на тих, хто дотримується, і на тих, хто не дотримується встановленого в місцях ув'язнення режиму. Дещо пізніше було скасовано умовно-дострокове звільнення в'язнів, а в 1936 р. введено новий вид позбавлення волі – тюремне ув'язнення, виконання також регламентувалося не нормами виправно-трудо-вого кодексу, а виключно відомчими актами [3, с. 102].

Поступово терор спрямовувався не лише проти націоналістів. Він поширювався на комуністів, державних функціонерів, господарських керівників, директорів заводів, голів колгоспів, які за невиконання планів і виробництва товарів і через аварії розплачувалися своїм життям як «саботажники» та «шкідники».

У 1935 р. голова НКВС УСРР В. Балицький, орієнтуючи підлеглих на пошук «ворогів народу», зазначав, що «якщо раніше нам доводилося вражати ворога у відкритому бою, то тепер ворог наступає на нас надзвичайно складними формами боротьби. Зараз найулюбленішою формою ворогів є терор і диверсії. Терор спрямовується на знищення керівників партії і уряду, а диверсії – на підри-в господарської могутності держави» [4, арк. 4]. І саме сфабриковані звинувачення в підготовці замаху на лідерів радянської держави стали з часом однією з найбільш

розповсюджених підстав притягнення громадян до кримінальної відповідальності.

Водночас із діями, спрямованими проти «політичних злочинців», радянські правоохоронні органи залучалися до протидії кримінальним злочинцям. Наприкінці 1920-х – у першій половині 1930-х років досить поширеним видом злочинної діяльності поряд із крадіжками залишалося й розкрадання соціалістичної власності.

У ході перевірок господарських організацій Києва, здійснених протягом 1934 р., виявлено численні випадки придбання агентами продуктів на ринках за рахунками, розписками та довідками. Установити достовірність цих документів було неможливо, що сприяло поширенню спекулятивних операцій. Придбання продуктів у приватних осіб часто пояснювалося відсутністю цих продуктів у держторгівлі. Крім того, підзвітні особи тривалий час не здавали підзвітні суми, що пояснювалося затримками оформлення документів з боку постачальників, а також недбайливим ставленням підзвітних осіб до додержання строків звітності [5, арк. 57], що давало змогу здійснювати різноманітні махінації з готівкою.

Органами НКВС протягом 1935 р. також викрито систематичні розкрадання матеріалів на будівництвах і підприємствах України, а саме: на будівництві «Машинбуду» Великотоцького району Дніпропетровської області, на Артемівському алебастровому заводі, на Сталінському заводі «Стальміст», на Харківському тракторному заводі, в адміністративно-господарському відділі Південних залізниць. Групою представників різних організацій із цією метою було утворено так званий «Підпільний трест» у Дніпропетровську, який систематично за хабарі за фіктивними вимогами, без нарядів протягом тривалого часу вилучав із заводів великі партії гостродефіцитних металів і виробів (близько 7000 т). По справі проходило 150 осіб [6, арк. 77–78].

Важливим фактором, який сприяв розбазарюванню будівельних матеріалів, на думку працівників органів НКВС, було прагнення будівельних організацій повністю забезпечити себе фондами будматеріалів протягом перших місяців будівництва, яке загалом розраховувалося на 1–2 роки. У низці випадків підготовка матеріалів відбувалася як страховка на випадок різного роду ускладнень у розмірах, що значно перевищували потреби будівництва [6, арк. 81].

Поширення різного роду розкрадань соціалістичної власності, незважаючи на всі дії влади з організації протидії цьому явищу, вимагало створення спеціального органу,

який би спеціалізувався на протидії саме економічній злочинності. Навіть В. Балицький змушений був констатувати відсутність у більшості працівників НКВС уміння вести слідство [7, арк. 8]. Першим спеціалізованим підрозділом у системі органів внутрішніх справ, що став вести цілеспрямовану боротьбу з корисливими злочинами економічної спрямованості, була служба боротьби з розкраданням соціалістичної власності (БРСВ), створена наказом НКВС СРСР від 16 березня 1937 року № 00118. Цим наказом затверджено й Положення про відділ з боротьби з розкраданням соціалістичної власності та спекуляцією ГУРСМ НКВС СРСР. Згідно із Положенням, служба створена для боротьби з розкраданням соціалістичної власності в організаціях та установах держторгівлі, споживчої й інвалідної кооперації, заготівельних організаціях та ощадкасах, а також для боротьби зі спекуляцією. На цей відділ поклалися такі основні обов'язки: керівництво роботою республіканських, крайових, обласних УРСМ з боротьби з розкраданням соціалістичної власності й дрібним шкідництвом у торговельних, кооперативних, заготівельних організаціях, ощадкасах, з боротьби зі спекуляцією та фальшивомонетниками; «оперативне висвітлення» апаратів Народного комісаріату фінансів, Центросоюзу, Всекомпромади, Управління ощадкасами Народного комісаріату фінансів і заготівельних організацій (Заготзерно, Заготльон тощо), а також підвідомчих їм установ та організацій республіканського й союзного значення. Новостворені апарати БРСВ активізували боротьбу зі зловживанням у сфері торгівлі та збереженні соціалістичної й кооперативної власності в країні. Наказом УНКВС в областях у 1937–1939 роках було оголошено штати управління міліції УНКВС області. Штат відділу становив близько 14–20 працівників на область.

Певні зміни в структурі органів, які спрямовувалися на протидію економічній злочинності, найбільш вірогідно зумовлювалися змінами структури крадіжок і розкрадань і, відповідно, потребою більш професійно протистояти злочинцям. Так, питома вага розкрадань у різних галузях народного господарства характеризувалася такими показниками: у 1933 р. найбільше крадіжок здійснювалося в колгоспах (72%), дещо менше – у промисловості (7,53%), кооперації (10%) і держторгівлі (1,93%); у 1934 р. питома вага крадіжок у колгоспах зменшилася до 55% за збільшення питомої ваги крадіжок у промисловості (10%), кооперації (10,74%), держторгівлі (3%). У 1935 р.

питома вага крадіжок у колгоспах ще більше знизилася (46%), знизилася питома вага крадіжок і в промисловості (8%) при одночасному зростанні кількості крадіжок у кооперації (27%) і держторгівлі (7,94%) [8, арк. 20]. Такий стан речей потребував посилення уваги до розслідування крадіжок і розкрадань у сфері державної торгівлі й кооперації, що вимагало для виявлення організаторів злочинних угруповань аналізу великого обсягу бухгалтерської документації та документів діловодства й зосередження зусиль спеціалістів у цих сферах. Економічна злочинність поступово ставала все більш організованою за рахунок формування вертикальних і горизонтальних структур із управлінців різних рангів, об'єднаних за допомогою масштабної системи хабарів в умовах поширення патрон-клієнтських взаємин.

Одним із засобів підготовки до розгортання масштабної репресивної діяльності стали заходи щодо чергового розвантаження місць позбавлення волі, розширення штатів органів прокуратури та судів. Уже в 1935 р. в доповідній записці «Про розвантаження місць позбавлення волі» Народного комісариату юстиції та Генерального прокурора А. Кисельова вказувалося, що в місцях позбавлення волі УСРР мало місце порушення інструкції ЦК ВКП(б) і РНК СРСР від 8 травня 1933 р., пов'язане з перевищенням лімітів утримання під вартою й термінів утримання під вартою в камерах міліції. Пропонувалося умовно-достроково звільнити колишніх голів колгоспів, райрад і членів правління колгоспів, бригадирів, трактористів, засуджених на термін до 3 років. Водночас звільнення не мало розповсюджуватися на осіб, засуджених за шпигунство, контрреволюційні злочини, за законом від 7 серпня 1932 р., за розтрати, хуліганство, бандитизм [9, арк. 69–70].

На початку 1937 р. здійснено масштабну перевірку діяльності судових органів України. Напередодні розгортання масових репресій 1937–1938 рр. ЦК КП(б)У вказував, що в «народних судах установилася практика суцільного скасування вироків у вигляді вищої міри покарання, які виносилися обласними судами про теракти й контрреволюційний бандитизм» [9, арк. 4], тому пропонувалося суттєво посилити судову репресію в цьому напрямі.

Особлива увага приділялося аналізу роботи спецколегій. У доповідній записці Верховного Суду про роботу спецколегій Верховного й обласних судів відзначалося, що всіма спецколегіями обласних судів України протягом 1936 р. розглянуто 3233 справи на 4551 особу. За перше півріччя 1935 р. розглянуто 1325 справ, за II півріччя 1935 р. –

2214 справ, за I півріччя 1936 р. – 2184 справи, за II півріччя 1936 р. – 1767 справ [10, арк. 2]. Поряд із цим на 1 січня 1937 р. залишилися нерозглянутими по обласних спецколегіях 500 справ. При цьому вже в травні 1937 р. зазначалося різке збільшення надходження справ про троцькістські організації та щодо осіб, які «проводили троцькістську агітацію» [10, арк. 5].

У доповідній записці Верховного Суду УРСР про роботу спецколегій Верховного й обласних судів УСРР у 1936 р. містилася статистика розгляду справ по обвинуваченнях за вчинення контрреволюційних злочинів, які були підсудні спецколегіям Верховного й обласних судів. Згідно із цими даними, засуджено за ст. 54¹⁰ за контрреволюційну агітацію – 3307 осіб, за ст.ст. 54² та 54¹¹ (контрреволюційні організації) – 235 осіб, за ст. 54¹ – 166 осіб, за інші контрреволюційні злочини (ст. ст. 54⁷, 54¹², 54¹³, 54¹⁴) – 195 осіб, за законом від 7 серпня 1932 р. – 4 особи, за бандитизм – 112 осіб, за контрабанду та перетинання кордону – 21 особу, за інші злочини – 207 осіб [10, арк. 7]. Компаративний аналіз цих даних дає змогу стверджувати про зменшення кількості засуджених за «законом про п'ять колосків» від 7 серпня 1932 р. при одночасному різкому збільшенні кількості засуджених за «контрреволюційні злочини».

Однією зі справ, які ілюстрували зростання незадоволення радянською владою й могли слугувати одним зі складників сукушності причин проведення «куркульської операції», стала справа Гнатюка Стефана Івановича, який 1936 р. здійснив спробу вбивства Харківського обласного прокурора Брона. Мотивом його вчинку було переконання Гнатюка, що Брон заслуговує смерті за примусове виселення українців на Північ, розкуркулення й розорення українського народу. При цьому від своїх переконань Гнатюк не відмовився й у день розстрілу.

Судовими органами відзначалося стабільне збільшення з року в рік кількості справ про контрреволюційну агітацію та пропаганду, що пояснювалося «викриттям троцькістських елементів» [10, арк. 9]. Найбільша кількість засуджених за антирадянську агітацію припадала на Чернігівську область, де за це засуджено 82% від кількості всіх засуджених по області, у Харківській – 80,3%, Донецькій – 86%, Дніпропетровській – 83,9%. Справ по бандитизму припадало найбільше на Київську область – 11,6% всіх справ по області, Одеську – 3,8%, Харківську – 2% [10, арк. 11]. При цьому за вказаними статтями спецколегіями засуджено до розстрілу 1,4%, до 10 років позбавлення волі – 4,6%, на

терміни від 5 до 10 років позбавлення волі – 38,1%, від 2 до 5 років – 52%, до 2 років – 2,1%, до виправно-трудова робіт – 1,2%, умовно – 0,3%, інші заходи покарання застосовано до 0,3% засуджених [10, арк. 12].

2 липня 1937 р. Політбюро ЦК ВКП(б) прийняло постанову «Про антирадянські елементи», якою передбачалося взяття на облік усіх «куркулів» і карних злочинців, які повернулися на Батьківщину, для подальшого арешту й розстрілу в порядку адміністративного проведення їхніх справ через трійки. А вже на 10 липня 1937 р., згідно з даними шифротелеграми Народного комісара внутрішніх справ УРСР І. Леплевського, «виявлено й узято на облік» 23936 «куркулів» і карних злочинців, із яких за першою категорією проходили 3749 куркулів і 1234 карні злочинці, а за другою – відповідно, 10364 та 8589 [12, с. 48].

30 липня 1937 р. видано оперативний наказ НКВС «Про операцію щодо репресування колишніх куркулів, карних злочинців та інших антирадянських елементів» № 00447 [13], де визначалися контингенти, які підлягали репресії. До них належали колишні «куркулі», які залишилися в селі або які осіли в містах, священнослужителі, представники колишнього «білого» руху, а також карні особи, які були раніше засуджені за загальнокримінальними статтями.

Масштаби так званої протидії злочинності (у радянській історіографії – «боротьби зі злочинністю») у роки «великого терору» Д. Веденєвим характеризуються як незаконні політичні репресії, тобто політично мотивоване застосування радянською державою на підставі антигуманних законів або в позазаконному порядку різноманітних форм розправи (страта, позбавлення волі, примусові депортації, обмеження свободи пересування та занять, звуження можливості реалізації законних прав громадян тощо), інших примусових заходів щодо громадян. При цьому у зв'язку з поширенням репресій протягом 1937–1938 рр. по УРСР прокотилася масштабна хвиля самогубств. Через репресії відповідальних працівників частина їхніх родичів надавала перевагу самогубствам [14, арк. 10]. Однією з причин самогубств керівних працівників, як свідчили їхні передсмертні записки, було очікування арешту або впевненість у його невідворотності у зв'язку з арештом колег [14, арк. 11]. Іншою причиною самогубств стало звільнення з роботи й усвідомлення неможливості прогнати сім'ю [14, арк. 31].

Так званий списочний облік антирадянського елементу в державній безпеці СРСР, що діяв упродовж 1930–1940-х років, ґрун-

тувався на принципах колишньої партійної, соціальної належності, а також національності й ідейних переконань особи. Тасмний наказ 1939 р. передбачав 18 категорій населення, що мало вноситися до спеціального обліку. Зокрема, п'ять категорій розглядалися як «потенційна база іноземних розвідок»: німці, поляки, японці, китайці, корейці та інші, які «виявляли національні настрої» [15, с. 35].

1930-ті роки стали періодом формування та зміцнення сталінського командно-адміністративного й тоталітарно-репресивного режиму, який, використовуючи державний механізм як узурпований інструментарій влади, здійснював абсолютний контроль над усіма галузями (сферами) суспільного життя, надаючи перевагу репресивним методам і формам забезпечення практичної реалізації своєї політики, у поєднанні з широким використанням соціальної міфології та маніпулятивних методів впливу як на маси загалом, так і на окремі особистості. Основними проявами такої організації стали репресивні політичні інститутів, заснованих на моноідеології, монополізації влади та інформації, перманентному підсиленні напруженості, мілітаризації суспільного життя; утвердження й функціонування тоталітарно-репресивного режиму в Україні [16, с. 276].

У ході репресивної політики як засіб «контролю за злочинністю» широко використовувалися фабрикації справ на «злочинців», застосовувалися методи фізичного насильства для отримання необхідних «свідчень», коригувалися протоколи допитів. Уже 17 листопада 1938 р. Й. Сталін і В. Молотов підписали спільну постанову Раднаркому СРСР і ЦК ВКП(б) «Про арешти, прокурорський нагляд і ведення слідства», де мова йшла про серйозні недоліки й перекручення в роботі органів НКВС, серед яких виділялися «масові операції», спрощений порядок ведення слідчих справ, прохання про розширення «лімітів» для масових арештів. Указувалося, що працівники НКВС практично відмовилися від агентурної роботи, надаючи перевагу масовим арештам, не турбуючись при цьому «про повноту й високу якість розслідування». Наголошувалося, що в органах НКВС набув масового поширення спрощений порядок розслідування, за якого слідчий обмежувався отриманням від обвинуваченого визнання своєї вини й зовсім не турбувався про «підкріплення цього визнання необхідними додатковими даними (показами свідків, актами експертиз, речовими доказами)». Підкреслювалося, що часто заарештовані не допитували протягом місяця після арешту, а іноді й більше. При цьому

протоколи допитів арештованих велися не завжди. Мали місце випадки, коли свідчення заарештованих записувалися слідчими у вигляді поміток, а потім, через тривалий проміжок часу, формувалася протокол допиту за порушення ст. 138 Карно-процесуального кодексу про дослівну фіксацію свідчень заарештованих. Констатувалося, що досить часто протокол допиту взагалі не вівся до тих пір, поки заарештований не зізнавався в скоєних ним злочинах [17, с. 5].

Отже, верхівка радянського керівництва не лише визнавала незаконну сутність організованого нею ж контролю за злочинністю виключно на основі поширення репресій, а й висловлювала стурбованість фактично повною відмовою органів НКВС від агентурної роботи. Цей факт викликав тривогу у зв'язку з тим, що саме агентурна робота могла б виступати вагомим засобом організації протидії злочинним проявам особливо у сфері так званого кримінального бандитизму. Посилення організованості в середовищі карних злочинців із формуванням чіткої ієрархічної структури й поширенням кримінальної субкультури вимагало не проведення політизованих каральних операцій, а копіткої роботи з виявлення та знешкодження злочинних угруповань, більшість яких мали в розпорядженні достатню кількість вогнепальної зброї. Іншим важливим фактором, який зумовлював вимогу посилення агентурної роботи, могла бути підготовка до участі в масштабних збройних конфліктах і розуміння необхідності організувати дієву роботу у сфері контррозвідки.

Протягом 1930-х років контроль за злочинністю здійснювався в умовах нехтування демократичними принципами права, зокрема такими як презумпція невинності, змагальний характер судочинства, критерій повної доведеності. Арешт сам по собі вважався достатньою підставою для звинувачення. Це деформувало правову свідомість громадян, частина з яких надавала перевагу доносам, публічному засудженню заарештованих, відмові від родинних зв'язків, щоб самим не потрапити до репресивних органів.

Загалом розгортання масових репресій сприяло деформуванню уявлень про характер державного контролю за злочинністю як за рахунок фактичної підміни оперативної роботи більшості правоохоронців репресивною діяльністю, так і внаслідок прийняття нормативно-правових актів, які були орієнтовані на розкручування маховика репресій. При цьому їх плановість із самостійним визначенням осіб, які підлягали репресіям, деформувала правосвідомість працівників

правоохоронних органів і спецпідрозділів у бік уявлень про власне становище в системі державних органів загалом.

Висновки

Саме в період 1930-х років в умовах поширення репресивної політики результати проведення масових операцій проти карних злочинців довели неможливість викоринити злочинні прояви у вигляді пограбувань, збройних нападів, крадіжок, хуліганства тощо шляхом здійснення масових арештів і подальших страт тих, кого підозрювали в належності до злочинного світу. Ігнорування ознак злочинності як соціального явища призвело до нераціонального використання ресурсів держави, скорочення сукупного її потенціалу та деформацій правосвідомості громадян, а також до зниження обороноздатності країни.

Середину 1930-х років у сучасній історичній та історико-правовій літературі не дарма називають періодом «великого терору», а не «боротьбою зі злочинністю», як це було притаманно радянській історіографії, котра в масовості репресій не бачила суцільного порушення природного права людини на життя. Саме тоді набули широкого застосування невмотивовані політичні репресії, нищення українців шляхом тотального голоду в 1932–1933 рр., позбавлення ні в чому не повинних людей волі, примусові депортації, обмеження свободи пересування, неможливість реалізації декларованих Конституцією СРСР 1936 р. та Конституцією УРСР 1937 р. законних прав громадян. Власне, годі говорити про кримінально-правовий контроль за злочинністю в 1930-х роках. Злочинцем себе виявила сама держава, її командно-адміністративний апарат, компартійна верхівка та й численна кількість простих громадян, які безпідставними доносами намагалися забезпечити собі лояльне ставлення з боку тоталітарної системи, щоправда, їхні аморальні дії, як показала кримінальна та процесуальна практика, не давали жодного шансу на порятунок.

Список використаних джерел:

1. Лазарович М.В. Історія України : навчальний посібник. 3-тє вид. Київ, 2013. 685 с.
2. Резаєва Л.О. Організована злочинність в установах виконання покарань: основні етапи становлення. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 321–324.
3. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2 кн. Київ, Либідь, 1994. Кн. 1. 428 с.
4. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 7173. Стенограма виступлення председателя НКВД

України В.А. Балицького на совещании работников юстиции в 1935 г., направленная на имя секретаря ЦК КП(б)У С.В. Косиора в июле 1937 г., 31.07.1937. 18 арк.

5. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 6588. Справки, акты обследования по Хозяйственному управлению Секретариата ВУЦК за 1933–1934 гг., 1934. 62 арк.

6. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 6776. Письмо ЦК КП(б)У в ЦК ВКП(б)/, докладные записки, справки, письма ЦИК УССР, ВУСПС, органов суда, прокуратуры, НКВД Украины о нарушении законности в органах суда, прокуратуры, Кегичевском райисполкоме Харьковской области, Управлении домами отдыха профсоюзов, промышленности, строительстве, сельском хозяйстве, 20.04.1935–22.10.1935. 144 арк.

7. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 7173. Стенограмма выступления председателя НКВД Украины В.А. Балицького на совещании работников юстиции в 1935 г., направленная на имя секретаря ЦК КП(б)У С.В. Косиора в июле 1937 г., 31.07.1937. 18 арк.

8. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 7000. Докладная записка, справки, информации органов юстиции и прокуратуры о состоянии преступности в Украине, фактах злоупотреблений и нарушения законности, 5.02.1936–16.07.1936. 26 арк.

9. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 6777. Директивное письмо ЦК КП(б)У, докладные записки, справки, письма обкомов партии, органов суда, прокуратуры, НКВД УССР о нарушении законности в промышленности, сельском и коммунальном хозяйствах, в органах суда, прокуратуры, финансовых и банковских учреждениях; отмены смертных приговоров, борьбе с бандитизмом, положении коллегии защитников, репрессий против немцев – ксендзов, писателей, разгрузке мест лишения свободы, необоснованном возбуждении уголовных дел, 14.02.1935–13.12.1935. 144 арк.

10. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 6997. Докладная записка Верховного суда УССР в ЦК КП(б)У о работе спецколлегии Верховного и областных судов Украины за 1936 год (2-й экз.), 04.05.1937–04.05.1937. 48 арк.

11. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 7002. Спецсообщения органов юстиции и прокуратуры о раскрытии контрреволюционных, антисоветских организаций и групп, других противоправных действиях, 19.01.1936–26.11.1936. 73 арк.

12. Шифротелеграма наркома внутрішніх справ УРСР І.М. Леплевського наркому внутрішніх справ СРСР М.І. Єжову про кількість куркулів і карних злочинців, узятих на облік в областях УРСР від 10 липня 1937 р. *Великий терор в Україні. «Куркульська операція» 1937–1938 рр.* / упоряд. С. Кокін, М. Юнге. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2010. С. 48.

13. Об операции по репрессированию бывших кулаков, уголовников и других антисоветских элементов : Приказ НКВД от 30 июля 1937 года № 00447. URL: <http://www.ru.wikisource.org/wiki>

14. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 7170. Інформації Прокурора УССР, Наркомата внутрішніх дел УССР в ЦК КП(б)У о фактах самоубийства и справки партийных органов по их проверке, 13.01.1937–15.06.1937. 40 арк.

15. Справа «Польської Організації Військової в Україні. 1920–1938 рр. / упоряд. С.А. Кокін, Р.Ю. Подкур, О.С. Рубльов. Київ : Головна редколегія науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією», 2011. 335 с.

16. Історія держави і права України : підручник : у 2 т. / за ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. Київ, 2003. Т. 2. 580 с.

17. Постановление СНК СССР и ЦК ВКП/б/ об арестах, прокурорском надзоре и ведении следствия от 17 ноября 1938 г. *Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне* : сборник докладов. Москва : Книга и бизнес, 1995. Т. 1 : Накануне : Кн. 1 (ноябрь 1938 г. – декабрь 1940 г.). С. 5–6.

Serhii Sabluk. Crime control in Ukraine in the early 1930s

The article emphasized that during the 1930s crime control was exercised under conditions of neglect of democratic principles of law, such as the presumption of innocence, the competitive nature of justice, and the criterion of full proof. This has distorted the legal consciousness of citizens, some of whom favored denunciations, public condemnation of those arrested, and renunciation of family ties so as not to enter the repressive authorities themselves. During the 1930s, the results of mass operations against criminal offenders proved impossible to eradicate criminal acts such as robberies, armed assaults, thefts, hooliganism, etc., through mass arrests and subsequent executions of those who were persecuted in the 1930s in belonging to the underworld. Ignoring the signs of crime as a social phenomenon has led to the irrational use of state resources, the reduction of its cumulative potential and deformations of citizens' consciousness, as well as to the country's defense capability. It is concluded that in the mid-1930s, modern historical and legal literature is not in vain called a period of "great terror", but not "the fight against crime", as was the case in Soviet historiography, which did not see a complete violation of the natural repression in the masses of repression human rights to life. It was then that widespread unmotivated political repression, the annihilation of Ukrainians by total famine in 1932–1933, deprivation of innocent innocent people, forced deportations, restriction of freedom of movement, impossibility of realization declared by the Constitution of the USSR of 1936 and 1937 legal rights of citizens. The state itself, its command-administrative apparatus, the Communist Party and numerous citizens who found themselves trying to secure their loyalty on the part of the totalitarian system, proved to be a criminal, although their immoral actions, as shown by criminal and procedural practices, did not give them any chance. to the rescue.

Key words: labor code, espionage, counter-revolutionary crimes, crime control, arrest.